

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDAGI O'RNI VA VAZIFALARI

Matqurbonova Aziza Davronbek qizi

*Guliston Davlat Universiteti Raqamli
iqtisodiyot va innovatsiyalar fakulteti
Iqtisodiyot tarmoqlar va sohalari yo'nalishi
3 – bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqola Raqamli texnologiyalarning O'zbekiston soliq tizimidagi o'rni va vazifalari haqida bo'lib, soliq tizimi va bozor iqtisodiyotining rivojlanganligi sayin soliq tizimini tubdan o'zgartirish uchun zamonaviy chora-tadbirlarning qo'llanishi to'g'risida.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy tamoyillari, yig'imlar majmuasi, soliq inspeksiyalari, kriptografik vositalari, operatsion tizim.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotga aralashuvi va tartibga solish ishlarini amalga oshirish soliq va pul-kredit siyosati orqali amalga oshiriladi. Respublikamiz iqtisodiy va siyosiy rivojlanishining hozirgi bosqichida bozor munosabatlariga to'la hukmron bo'lgan bozor iqtisodiyoti qonunlari va talablariga to'la amal qilinmoqda hamda iqtisodiyotni boshqarishda demokratik usullardan foydalanilmoqda. Murakkab o'tish sharoitida soliqlar vositasida iqtisodiy jarayonlarni tartiblash tizimini to'la va to'g'ri tashkil eta olish bozorning iqtisodiy tamoyillariga moslashishini ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan turli xildagi soliqlar va yig'imlar majmuasidan iboratdir. Soliq va yig'imlardan tushadigan tushumlar davlat budjetining daromad qismini to'ldirish uchun xizmat qiladi.

Asosiy qism: Bozor munosabatlarining rivojlanishi, tadbirkorlik faoliyatini erkinlashtirish natijasida yuridik va jismoniy shaxslardan iborat soliq to'lovchilar ko'payib bormoqda. Shunga muvofiq ravishda soliq organlari tomonidan har kuni ishlanadigan va tahlil qilinadigan axborotlar hajmi oshib bormoqda. Har kuni soliq inspeksiyalariga minglab hujjatlar kelib tushadi, hisobot davrlarida esa ularning hajmi bir necha baravar ko'payadi. Shuning uchun davlat soliq xizmati tashkil etilishi bilanoq ularning faoliyatini avtomatlashtirishga katta e'tibor berildi.

Axborot tizimlari va texnologiyalarini iqtisodiyot, fan, ta'lim va boshqa sohalarga keng joriy etish maqsadida O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida»gi, «Elektron raqamli imzo to'g'risida»gi, «Elektron tijorat to'g'risida»gi, «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi, «Elektron to'lovlar to'g'risida»gi Qonunlari qabul qilindi. Bu qonunlar soliq tizimiga bevosita tegishli bo'lib, ularni amaliyotga tadbiiq etish zamon talabiga aylandi. Bu borada ilk bor O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993 yil 3 avgustdagi

“O‘zbekiston Respublikasi soliq idoralarida ma’lumotlarni ishlashning yagona kompyuter tizimini yaratish to‘g‘risida”gi 388-sonli qarori qabul qilindi va uni amalga oshirish maqsadida 3 bosqich:

Davlat soliq inspeksiyalaridan iborat DSQ MIYaKT ishlab chiqildi va amalga joriy qilindi. DSQ bilan boshqa tashkilotlar o‘rtasida axborot almashishni avtomatlashtirish maqsadida DSQning 1996 yil 8 avgustdagi 168 - sonli buyrug‘iga asosan O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va DSQ o‘rtasida ma’lumotlar almashishni avtomatlashtirilgan holda elektron ko‘rinishda qabul qilish ishlari amalga oshirildi. Shu yili DSQning 9 oktabrdagi 223-sonli buyrug‘iga asosan, jismoniy shaxslar bo‘yicha bank hujjatlarini kiritish, boqimanda va ortiqcha to‘lovlarni tahlil qilish va hisobotlarni hosil qilish dasturlarini tajribaviy ishlatish uchun joriy qilindi va 1997 yilning 1 yanvaridan boshlab to‘liq qo‘llashga o‘tildi.

Yuqoridagilarga asosan, DSQning 1996 yil 18 oktabrdagi “Qog‘ozsiz ish yuritish texnologiyasiga to‘liqligicha o‘tish” haqidagi 229-sonli buyrug‘i qabul qilindi va 1997 yil 1 yanvardan boshlab yuridik shaxslarning hisob varaqalari, boqimanda bo‘yicha 1-NN hamda soliq va tushumlar bo‘yicha 1-N ko‘rinishdagi hisobotlarni maxsus yo‘riqnomalarga asosan faqatgina kompyuterda yuritish belgilandi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 11 martdagi “O‘zbekiston Respublikasida soliq to‘lovchilarga identifikatsion raqamlar berish va qo‘llash tizimi to‘g‘risida”gi 130-sonli qaroriga, hamda DSQning 1997 yil 25 martdagi 78-sonli buyrug‘iga asosan ro‘yxatdan o‘tkazilgan ma’lumotlarni kompyuterga kiritish, identifikatsion raqam berish va bekor qilish tartiblari belgilandi va bu o‘z navbatida Respublika soliq to‘lovchilarining elektron bazasini yaratishga olib keldi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 2 maydagi “Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga axborot xizmatlarini ko‘rsatishni yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 125-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorlarga ko‘ra davlat soliq xizmati organlarining zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llagan holda soliq to‘lovchilarga axborot xizmatlari ko‘rsatishni yanada takomillashtirish, davlat soliq xizmati organlarining yagona ma’lumotlar bazasini yaratish, moliyaviy, soliq hisobotlari va soliq majburiyatlari bilan bog‘liq boshqa ma’lumotlarni davlat soliq xizmati organlariga elektron hujjat ko‘rinishida taqdim etish tizimini takomillashtirish, moliyaviy va soliq hisobotlarini elektron ko‘rinishda taqdim etish va qabul qilish bo‘yicha dasturiy mahsullarni takomillashtirish, avtomatlashtirilgan buxgalteriya hisobini yuritish va hisobotlarni elektron hujjat

ko'rinishida taqdim etishning afzalliklarini keng yoritish hamda davlat soliq xizmati xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha ishlar amalga oshirib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi va "Davlat sirlarini saqlash to'g'risida"gi qonunlariga muvofiq, shuningdek axborotni muhofaza qilishning kriptografik vositalari hamda kriptografiya tizimlaridan foydalangan holda maxfiy yoki davlat sirlaridan iborat bo'lgan ma'lumotlar bayon etilgan axborotni muhofaza qilish faoliyatini tartibga solish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 3 aprelda «O'zbekiston Respublikasida axborotni kriptografik muhofaza qilishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 614-sonli qarori qabul qilindi. Shu tariqa soliq tizimida axborot xavfsizligini ta'minlashning huquqiy bazasi yaratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 30 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati idoralari axborot-kommunikatsiya tizimi faoliyati samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1843-sonli qarori qabul qilinishi munosabati bilan soliq organlarining integratsiyalangan axborot resurs bazasini shakllantirishda sifat jihatidan yangi bosqich boshlandi.

Yuqoridagilar asosida davlat soliq xizmati organlarida axborot texnologiyalari joriy qilinib, axborot tizimlariga asos solindi va ular muntazam ravishda takomillashtirilib borilmoqda. Soliq xizmati organlaridagi axborot tizimlari va texnologiyalarining tarkibi, tuzilishi va vazifalari. Hozirgi davrda fan va texnikada ko'p qo'llaniladigan tushunchalardan biri - tizimdir. Tizim-yunoncha so'z bo'lib, tashkil etuvchilardan iborat butunlik degan ma'noni anglatadi. Tizimlarni ularning turli belgilariga qarab turkumlash mumkin. Umuman olganda, tizimlar moddiy yoki mavhum bo'lishi mumkin (mavhum - inson ongi mahsuloti). Moddiy tizimlar, asosan moddiy obyektlar to'plamidan tashkil topadi. Moddiy tizimlarda asosiy o'rinni ijtimoiy va iqtisodiy tizimlar egallaydi. Bunday tizimlarning xususiyatlaridan biri insonlar o'rtasidagi va insonlar bilan jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni aks ettirishdir. Iqtisodiy tizimda soliq tizimi alohida o'rin egallaydi.

Soliq tizimi – mamlakat doirasida (hududida) to'lovchilardan (yuridik va jismoniy shaxslardan) belgilangan tartibda olinadigan soliqlar, yig'imlar va boshqa to'lovlar hamda ularning tarkibiy tuzilishining shakl va uslublari yig'indisi. Soliq sohasida mavhum tizimlar inson ongining mahsuloti bo'lib, turli nazariyalar, bilimlar, hozirgi kunda soliqlar sohasida olib borilayotgan islohotlaridan iborat.

Soliq idoralari ma'lumotlarini ishlashning yagona kompyuter tizimi soliq to'lovchilar tarkibini tahlil qilish, soliq tushumlari va boshqa to'lovlarni bashoratlash, tushgan soliq to'lovlarining o'z vaqtidaligi va to'liqligini tahlil qilish,

tushgan soliq to'lovlari bo'yicha hisobot hujjatlarini shakllantirish, me'yoriy-ma'lumotnoma axboroti ma'lumotlari bazasini yuritish, xarajatlar smetasini rejalashtirish va uning bajarilishini nazorat qilish, soliq tizimida boshqaruvni amalga oshirish kabi masalalarni yechishga mo'ljallangan.

Soliq tizimi axborot texnologiyasi – soliq to'lovchi obyekt va subyektlar, soliqlar va to'lovlarning yig'ilishi, soliq qonunchiligini bajarilishi va soliq sohasida sodir etilgan huquqbuzarliklar bo'yicha yangi ma'lumot olish maqsadida soliqqa oid ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va uzatish vositalari hamda usullar majmuasidan foydalanish jarayonidir ya'ni, axborotlarga ishlov berish jarayonidir. Soliq tizimida axborot texnologiyasi soliq xizmati organlari oldiga qo'yilgan masalalarni hal etish uchun ishlab chiqilgan maxsus algoritmlar asosida joriy etilib, ular to'langan soliqlar va yig'imlar tushumi haqida ma'lumotlar statistikasini olib borish va tegishli organlarga uzatish, tushumlar dinamikasini tahlil qilish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun tahliliy ma'lumotlarni berish, tahliliy ma'lumotlar asosida hisobotlar tayyorlash masalalarini yechishga mo'ljallangan.

Soliq xizmati organlari axborot tizimlari va texnologiyalari axborotli texnologiyalarni yaratishning umumiy tamoyillariga asoslangan holda yaratilgan. Jumladan, umumtuzilmaviy tamoyil:

- hujjatlar mazmunini va shaklini standartlashtirish va unifikatsiyalashtirish;
 - axborotlarni klassifikatsiyalashtirish va kodlashtirish;
 - bo'g'inlar va tizimning bosqichlari o'rtasida axborotni uzatish;
 - avtomatlashtirilgan tizim hamda u bilan bog'liq bo'lgan axborot tizimlar o'rtasida axborotlar almashish;
 - dasturiy – texnik majmua va tizimli dasturiy ta'minotni unifikatsiyalash.
- Texnik jihatdan amalga oshirish tamoyili:
- turli texnik platforma va muvofiq operatsion tizimga o'tkazish imkoniyati;
 - foydalanilayotgan ma'lumotlar bazasi turiga bog'liq bo'lmaslik;
 - tizimga telekommunikatsion kirish, tizim bo'yicha ma'lumotlarni taqsimlash, arxiv va qidiruv tizimini yuritish, ma'muriy va boshqaruvlarni o'z ichiga olgan texnik yechimning kompleksligi;
 - tizimning himoyalanganligi, ma'lumotlarni va tizimni himoya qilish bo'yicha tashkiliy va texnik tomonlarining ishlab chiqilganligidan iborat.

Soliq tizimini boshqarishni takomillashtirish masalasi axborot texnologiyalari, iqtisodiy-matematik usullarni keng joriy etish va ulardan foydalanish, soliq ma'muriyatchiligi jarayonida axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanish, barcha joylarda avtomatlashtirilgan boshqarish tizimlarini (ABT)

rivojlantirish bilan ma'lum darajada hal qilinishi mumkin. Bu butun tizimiboshqarish samaradorligini keskin oshirish, rejalashtirishni ilmiy asosda tashkil etish, ichki imkoniyatlaridan to'laroq foydalanish imkonini beradi. Soliq xizmati organlaridagi axborot tizimlari va texnologiyalarining vazifalari.

Davlat soliq xizmati organlarining axborot tizimi avtomatlashtirilgan axborot tizimlari turkumiga kirib, uning asosiy vazifasi mamlakat miqyosida soliqqa oid umumlashtiruvchi axborotlarni saqlash, unga ishlov berish va qidirish hamda kompyuterlarda axborotlarni to'plash, tayyorlash va uzatish, shuningdek axborotni iste'molchiga chiqarib berish bilan bog'liq amallarni bajarishdan iborat. Soliq tizimida axborot texnologiyalarining vazifasi soliq xizmati organlari oldiga qo'yilgan masalalarni hal etish uchun ishlab chiqilgan maxsus algoritmlar asosida to'langan soliqlar va yig'img'lar tushumi haqida ma'lumotlar statistikasini olib borish va tegishli organlarga uzatish, tushumlar dinamikasini tahlil qilish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun tahliliy ma'lumotlarni berish, tahliliy ma'lumotlar asosida hisobotlar tayyorlash masalalarini yechishni ta'minlashdan iborat.

Xulosa: Soliq xizmati organlarida axborot tizimlari va texnologiyalarini joriy etishning maqsad va vazifalari soliq xizmati organlari bajaradigan funksiyalar, vazifalar, bir xildagi operatsiyalarni yangi dasturlar bilan imkoni boricha kengroq qamrab olishni ta'minlashdir, zero bu dasturlar soliq ma'lumotlariga ishlov berish jarayonini jadallashtirish, soliq inspektorlari ishining samaradorligini oshirish, ularning ishidagi bir tusdagi hisob-kitob va oxiri yo'q yozuvlar bilan ishlash yukini kompyuter statistikasining zamonaviy vositalaridan foydalangan holda ijodiy tahlil qilish sohasiga chiqish imkonini beradi. Xodimlar ishini avtomatlashtirishning asosiy jihatida soliq xizmatining asosi - soliq inspektorlari faoliyatini avtomatlashtirish, bunda soliq to'lovchilar va ularning soliq majburiyatlari bo'yicha ma'lumotlarning yagona markazlashtirilgan banklarini barpo etish, ya'ni hududiy organlar va markaziy apparatning o'zini axborot bilan ta'minlashni avtomatlashtirish hisoblanadi. Bugungi kunda Davlat soliq idoralarida zamonaviy axborot texnologiyalari joriy etilmoqda.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Soliqlar va soliqqa tortish
2. O'zbekiston respublikasi davlat soliq qo'mitasi soliq akademiyaSI
3. Jismoniy shaxslarni soliqqa
4. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va soliq muammolari
5. O'zbekiston respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi davlat soliq qo'mitasi soliq akademiyasi
6. O'zbekiston respublikasi davlat soliq qo'mitasi soliq akademiyasi

7. Karimovna, A. D. (2023). ISSUES OF WIDE IMPLEMENTATION OF FINANCIAL TECHNOLOGIES IN THE GLOBAL FINANCIAL MARKET. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 20, 67-76.
8. Abdurakhimova, P. D. THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF BANKING INNOVATIONS'IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES.
9. Abdurakhimova, D. (2021). INFLUENCE OF FINANCIAL INCLUSION ENCLOSED BY DIGITAL BANKING PRODUCTS ON UZBEKISTANS ECONOMY. *International Finance and Accounting*, 2021(4), 11.

